

АДВОКАТОВА Н.О.

кандидат екон. наук, доцент

Херсонський національний технічний університет

Бериславське шосе, 24, м. Херсон, Україна

E-mail: nadinadvokat@gmail.com

ФАКТОРИ ВПЛИВУ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Визначено основні фактори впливу на міграційні процеси в Україні в умовах євроінтеграції, що дозволяє розробити заходи щодо покращення міграційної політики, а в результаті і економічного розвитку країни.

Встановлено причино-наслідкові зв'язки. Визначено міграційні потоки українців у світове господарство.

Ключові слова: міграція робочої сили, трудові ресурси, міграційні процеси

ADVOKATOVA N.O.

PhD in Economics sciences,

Associate Professor of external economic activity

Kherson National Technical University

Beryslav highway 24, Kherson, Ukraine

E-mail: nadinadvokat@gmail.com

FACTORS INFLUENCING ON UKRAINIAN LABOR'S MIGRATION WITHIN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

The article presents factors influencing on the Ukrainian labor's migration within conditions of European integration. We denoted the impact factors on migration processes in Ukraine within conditions of European integration. This analysis allows to work out measures for improving migration policy, and as a result – economical growth of the country. We defined the causes and effects. We traced the Ukrainian migration flows into the international economy.

The impact factors of Ukrainian labor migration abroad within conditions of European integration in the current political and economic situation are the demographic situation, the unemployment rate, the rate of wages, migration policy, the political situation in Ukraine and in the world as well. We established the impact direction of each factor on the dynamics for the number of working migrators. So, in particular, the reduction and ageing of the population in the EU countries; the presence of hidden unemployment in Ukraine; the problems of youth employment after graduation; the excess of the EU countries' wages in 3-5 times over Ukraine's wages; the absence of specific activity in Ukraine aimed at repatriation of Ukrainians, and, on the contrary, the presence of such activity in foreign countries; political instability in Ukraine are all factors that contribute increasing of Ukrainian migrants' number to the EU.

Keywords: migration of labor force, labor resources, migration processes.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Особливістю розвитку світової економіки нашої епохи є її глобалізація, що проявляється у вільному переливанні капіталів, матеріальних і трудових ресурсів. Міжнародна міграція робочої сили, масштаби та інтенсивність якої у цих умовах є значною, здійснює перерозподіл робочої сили між країнами, що впливає на ситуацію на ринках праці кожної з країн, рівень зайнятості, безробіття, розмір заробітної плати, розподіл доходів. Політична та економічна нестабільність, що характерні для сучасної України, сприятимуть формуванню міграційних потоків в Україні, що зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питання міграції робочої сили розглядаються у працях таких вітчизняних науковців, як О. В. Астахова, М. М. Вівчарик, Т. О. Гнатюк, Ю. П. Гуменюк, В. Капітан, І. П. Майданік, О. А. Малиновська, М. Ю. Приз, І. В. Ховрах. Не зважаючи на те, що важливі аспекти міжнародної міграції робочої сили відображені у працях зазначених вчених, окремі важливі проблеми, зокрема міграційні процеси в Україні в умовах європейської інтеграції, ще достатньою мірою не дістали теоретичного та практичного вирішення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження міграції робочої сили України потребують щорічного уточнення, так як існують легальні і нелегальні трудові міграційні потоки українців до країн Європи. Міграція української робочої сили до країн Європейського Союзу набувають вирішального стратегічного значення для економіки окремо взятих

країн та регіонів світу у зв'язку з тим, що міжнародні міграційні потоки, з одного боку, корелюють з міжнародними фінансовими потоками, а з іншого, – впливають на демографічне становище країни, соціально-економічні показники та кон'юнктуру ринку праці, спричиняють зміни у культурному середовищі населення, а разом часто провокують такі негативні явища, як релігійно-етнічні конфлікти.

Формулювання цілей дослідження. В даному дослідженні пропонується визначити основні фактори впливу на міграційні процеси в Україні в умовах європейської інтеграції та встановити причинно-наслідкові зв'язки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. На сьогодні Україна активно долучається до європейських міграційних процесів, які призводять не тільки до перерозподілу трудових ресурсів між країнами Європи, але й спричиняють низку серйозних демографічних та соціально-економічних проблем у державі.

В цьому контексті актуалізуються і проблеми старіння нації, диспропорції у гендерно-вікових групах населення, зниження рівня народжуваності як джерела природного відтворення населення. Враховуючи несприятливу демографічну ситуацію, старіння населення, збільшення тривалості життя, і як наслідок збільшення витрат на пенсії, що негативно впливає на бюджети промислово-розвинутих країн, вони будуть стимулювати залучення іммігрантів, в т.ч. і з України. В той же час, чисельність українців також зменшується, а соціально-економічні умови змушують шукати роботу за кордоном. Таким чином виникає проблема забезпеченості ринку праці України висококваліфікованими працівниками, що здатні розвивати бізнес і сприяти економічному зростанню України.

Загалом у сучасних міграційних дослідженнях домінують два підходи до розуміння міграції[3]:

1) економічний, що полягає в економічному аналізі міграції під впливом ліберальної ринкової ідеології. У центрі цих досліджень традиційно перебувають питання впливу трудової міграції на розвиток країни, що приймає іммігрантів, з погляду економічних наслідків міграції, її впливу на рівень заробітної плати й безробіття. Стосовно економічних наслідків імміграції в науковій літературі є певний консенсус, оскільки вони є загалом позитивними, трудові мігранти сприяють економічному розвитку країни, у якій працюють, а також стабільності життя населення;

2) політичний і контрольно-управлінський (адміністративний), відповідно до яких, це абстрактний «потік», який потрібно чи то «блокувати», чи то «контролювати», чи то «управляти» ним, він є важливим елементом у визначенні міграційної моделі. Цей підхід обстоюють переважно представники офіційної влади, ним активно користуються політики, з метою збереження та примноження свого електорату.

На початку 1990-х рр. міграція робочої сили розгорталася у формі масових поїздок до сусідніх країн з дешевими товарами вітчизняного виробництва з метою придбання предметів широкого вжитку. Свого піку виїзд на роботу за кордон досяг на межі тисячоліть. У наступні роки, що відзначалися певним пожвавленням економіки України, виїзд на заробітки чисельно стабілізувався і почав поступово зменшуватися [1, с.32]. Зміни кількості емігрантів та іммігрантів України представлено на рис. 1.

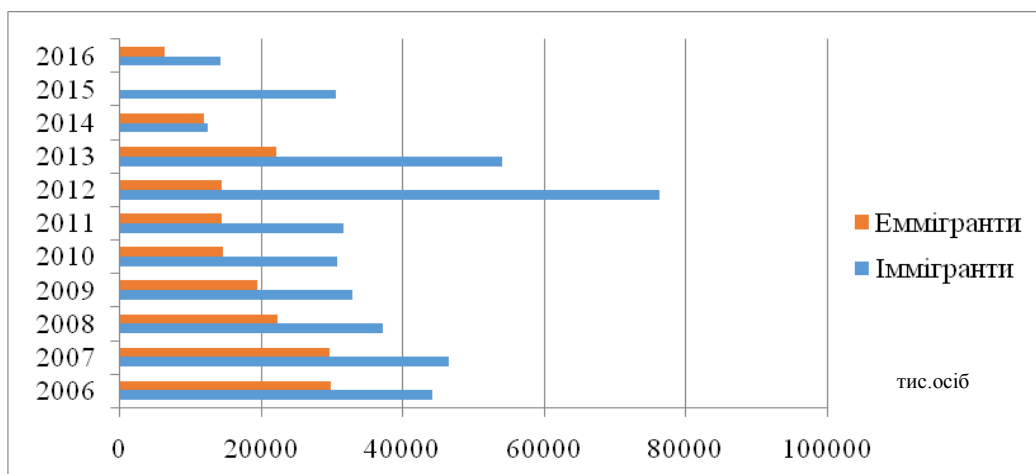

Рис.1. Динаміка міграційних процесів в Україні в 2006 - 2016 роках [5]

З рис.1 видно, що кількість емігрантів на протязі досліджуваного періоду поступово знижується від 29 982 особи у 2006 році до 6 465 осіб у 2016 році. На фоні загальної тенденції до зростання, в період фінансово-економічної кризи 2008-2011 років спостерігається спад кількості іммігрантів. Різке зростання іммігрантів спостерігається у 2012 році до 76 361 особи у зв'язку з проведенням в Україні чемпіонату з футболу «Євро-2012». Щодо сальдо міграції, то на початку 1990-х рр.. воно є від'ємним, а з 2006 року спостерігається перевищення кількості іммігрантів над емігрантами [5].

Проте слід розрізняти поняття міграції та міграції робочої сили. Суть терміна «міграція робочої сили» визначають як переміщення особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону (зовнішня міграція робочої сили) або меж адміністративно-територіальних одиниць України (внутрішня міграція робочої сили) [3, с. 474,475]. Відповідно до Європейської конвенції про правовий статус мігрантів робочої сили, термін «мігрант робочої сили» означає громадянина Договірної Сторони, якому інша Договірна Сторона дозволила перебувати на її території для здійснення оплачуваної роботи [4]. Тобто обов'язковою умовою міграції робочої сили є працевлаштування. Міграція ж є більш загальним поняттям і крім отримання роботи може мати і інші цілі (об'єднання родин, туризм, відвідування родичів, навчання тощо).

Дослідження міграції робочої сили, проведеного у 2016 р. виявило 1,2 млн. осіб, або 3,4 % населення у віці 15-70 років, які працювали або шукали роботу за кордоном. Серед населення працездатного віку частка трудових мігрантів у цьому періоді складала 4,1 % (в 2008 році – 5,1 %). Серед загальної кількості трудових мігрантів майже половину (48,5 %) складали короткострокові трудові мігранти, понад третину – особи, що повернулися до України і лише кожний сьомий мігрант робочої сили працював закордоном 12 місяців та більше [5].

Гендерний розподіл українських мігрантів робочої сили наступний: чоловіки – 66 % та жінки – 34 %. Кількість сільських жителів перевищує тих, хто приїхав із міста (відповідно 54 % проти 46 %). За віковими групами і мігранти робочої сили розподіляються таким чином: близько четверті – мігранти віком 40 - 49 років, п'яту частину становлять мігранти віком 30 - 34 роки, по 15 % припадає на групи віком 25 - 29, 35 - 39 та 50 - 59 років. Таким чином, середній вік становить 37 років. Так же можна відмітити, що 65 % мігрантів робочої сили мають повну загальну середню освіту, 30 % вищу освіту (проте половина з них лише базову або неповну вищу освіту) [5].

Найпопулярніші сфери працевлаштування українських мігрантів робочої сили представлені на рис. 2.

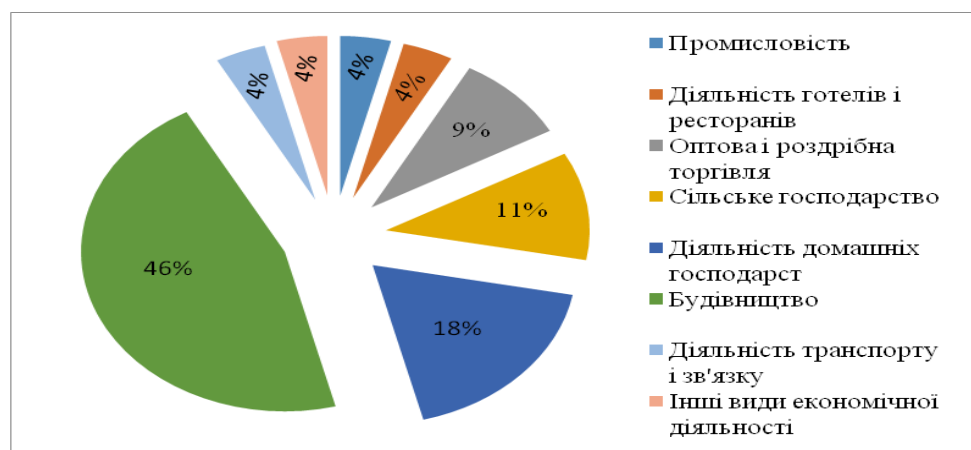

Рис. 2. Основні сфери зайнятості працівників-мігрантів [6]

Найбільший відсоток мігрантів робочої сили займаються будівництвом 46% - перше місце, на другому місці - промисловість 18% та на третьому - сільське господарство 11%.

Загрозливим для демографічного стану України є те, що високорозвинені Європейські країни (Німеччина, Італія, Англія, Франція) перебувають у фазі демографічної кризи, що змушуватиме їх створювати сприятливі умови трудової міграції з України в майбутньому).

Потоки мігрантів робочої сили (рис. 3) спрямовані в основному до сусідніх країн – Росія (43 %), Польща (14 %), Чеська Республіка (13 %), та до країн з привабливішими умовами – Італія (13 %), Іспанія (5 %), Німеччина (2 %) [5].

До Росії та Чеської Республіки від'їжджає в основному більша частина людей, а саме чоловіки, де вони працюють на будівництві, тоді як серед мігруючих до Італії та Угорщини переважають жінки, де вони працюють відповідно в якості домашньої прислуги та у сільському господарстві.

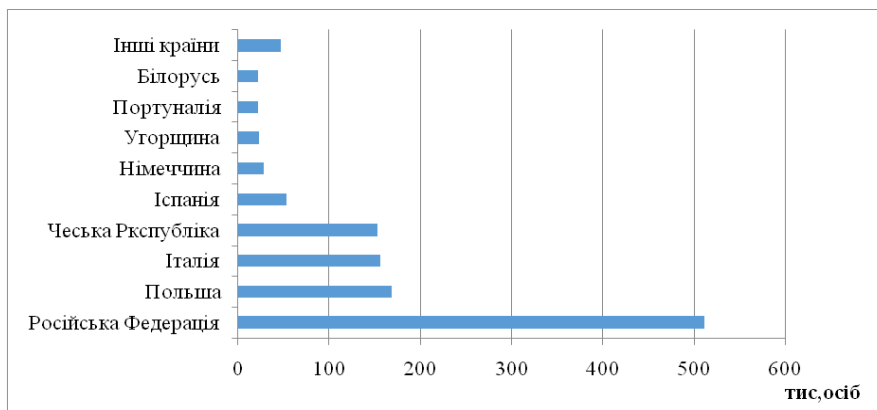

Рис. 3. Трудові мігранти за країнами перебування, 2010 - 2016 рр. [5]

Рівень участі населення різних регіонів у міграції робочої сили та географічна спрямованість також є різними. Найвищою інтенсивністю міграції є у західних областях, найнижчою у центральних. На сході рівень участі визначається як низький. Такий розподіл пов'язаний із близькістю регіону до державних кордонів чи столиці (як альтернативи міграції) України, історичні зв'язки. Лідером за кількістю мігрантів робочої сили є Закарпатська область. Найбільша країна-реципієнт закарпатців – Чеська Республіка. Жителі Чернівецької області працюють переважно в країнах Євросоюзу; Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської обирають Польщу, Росію та Італію; Рівненської та Волинської – сусідню Білорусію та Польщу. Росія є основною країною призначення для вихідців східних, центральних, північних, і південних областей[14].

Обсяг трудової міграції залежить від демографічної ситуації в країні, а саме від забезпеченості ринку праці населенням працездатного віку. Незважаючи на те, що з 2001 року коефіцієнт народжуваності в Україні поступово зростає, він не забезпечує простого відтворення населення, що підкріплюється і високим рівнем смертності українців. За даними Держстату України на 31 грудня 2016 року загальна чисельність населення становила 42, 5 млн. осіб, із них 22 млн. осіб (48 %) – економічно активне населення у віці 15 - 70 років і лише 45 % були працевлаштованими. Більше половини зайнятого населення – це особи у віці старше 40 років, що свідчить про старіння робочої сили. Першим фактором є несприятлива демографічна ситуація в Україні, що не сприятиме зменшенню еміграції, а навпаки збільшенню імміграції. Ситуація в світі, зокрема в промислово розвинених країнах є наступною: в результаті скорочення народжуваності та старіння населення утворюються диспропорції на ринках праці і вони відчувають потребу в залученні іноземної робочої сили. Це сприяє збільшенню кількості трудових мігрантів з України.

Другим фактором є ситуація на ринку праці, зокрема рівень безробіття та кількість наявних робочих місць. Основною причиною міграції є соціально-економічна, а саме різниця в рівні доходів в країні, з якої відбувається міграція, та в країні куди мігрують. Саме можливість заробити більше, аніж у власній країні, є однією з причин, яка спонукає сотні тисяч мігрантів щороку залишати рідні місця в пошуках кращої долі за кордоном. Динаміка рівня безробіття протягом 2006 - 2016 рр. зображена на рис. 4.

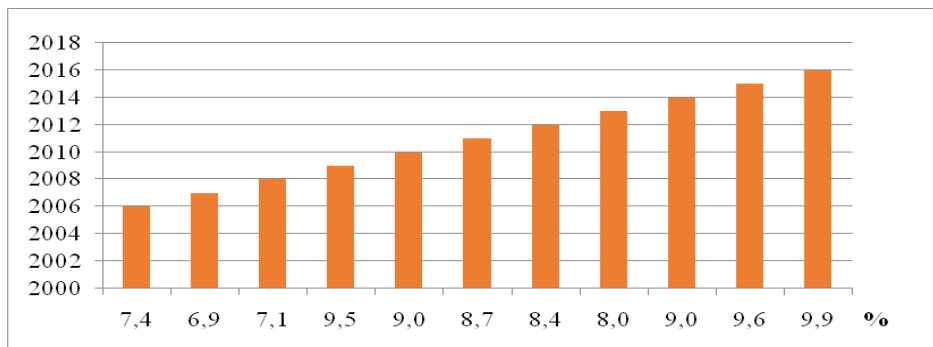

Рис. 4. Динаміка рівня безробіття в Україні за методологією МОП серед осіб працездатного віку в 2006 - 2016 рр. [5]

Згідно з даними Державної служби статистики України протягом 2016 року налічувалось більше ніж дві тисячі безробітних громадян, а це найбільша кількість безробітних за останні 10 років. На 1 вакансію претендувало 11 осіб. Із загальної кількості безробітних 42 % складала молодь у віці до 35 років [5]. Проте, на думку вітчизняних аналітиків, сьогодення інформація, що надається Державною службою статистики України, занижує фактичний рівень безробіття приблизно в 5 разів. Причиною цього є наявність багатоваріантного прихованого безробіття. Воно існує у вигляді «оплачуваного безробіття» – безстрокових відпусток, неповного робочого тижня, скороченого робочого дня тощо, оскільки державі вигідніше виплачувати працівникам мізерну платню, аніж переводити їх у статус безробітних. І нарешті, воно функціонує у традиційному для порівняльно-розподільної системи вигляді «оплачуваного байдикування», що нерідко є наслідком включення до штатного розпису надлишку вакансій [7, с. 44]. Таким чином, явне і приховане безробіття – це безперечно фактори, що сприяють збільшенню міграції робочої сили українців за кордон.

Гроші мігрантів лише незначною мірою мають інвестиційне чи кредитне використання, заробіток грошей за кордоном на розвиток дрібного бізнесу є вкрай скромним внаслідок податкового тиску, відсутності дешевих кредитів, труднощів з реєстрацією підприємства, невіри громадян у перспективи малого бізнесу. Зовнішня міграція робочої сили руйнує трудові колективи, здатна спричинити дефіцит робочої сили у певних галузях та регіонах. Вона призводить до втрати кваліфікації, оскільки особи з високим рівнем професійної підготовки здебільшого виконують за кордоном малокваліфіковану роботу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки і узагальнення. Основними факторами впливу на рівень міграції робочої сили українців за кордон в умовах європейської інтеграції в сучасній політико-економічній ситуації є демографічна ситуація, рівень безробіття, розмір заробітної плати, міграційна політика, а також політична ситуація в Україні та світі. Встановлено напрям впливу кожного із факторів на динаміку кількості мігрантів робочої сили. Так, зокрема, скорочення та старіння населення в країнах ЄС, наявність прихованого безробіття в Україні, проблеми працевлаштування молоді після здобуття освіти, перевищення розміру заробітної плати в 3-5 раз в країнах ЄС в порівнянні з Україною, відсутність конкретних заходів в Україні спрямованих на репатріацію українців і натомість наявність таких заходів в іноземних країнах, політична нестабільність в Україні – все це фактори, які сприяють збільшенню кількості українських мігрантів до країн ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Док. ООН A/CN.4/SER.A/1993/Add.1 // Ежегодник комиссии международного права. – Т. 2. Нью-Йорк; Женева: ООН, 1993. – Р. 32, 254–259.
2. Беззуб І. Українське заробітчанство: старі проблеми та нові виклики / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1735:ukrajinske-zarobitchanstvo-stari-problemi-ta-novi-ikliki&catid=8&Itemid=350
3. Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні / В. Капітан // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 32. – С. 474-481.
4. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів [Електронний ресурс] : ратифікована з застереженням Законом № 755-V (755-16) від 16.03.2007 р. – Режим доступу :

<http://iom.org.ua/ua/legislation-ukr/migration-related-legislation-ukr/workers-and-members-of-their-families.html>.

5. Державної служби статистики України «Міграційний рух населення» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Астахова О.В. Трудова міграція та її соціально - економічні наслідки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndl-sd.ipk-dszu.kiev.ua/wp-content/uploads/2012/12/Трудова-міграція.pdf>

7. Білокудря А. В. Проблеми зайнятості та відтворення робочої сили в Україні / А. В. Білокудря // Управління розвитком. – 2013. – №14 (154). – С. 42-45.

8. Огляд приватних грошових переказів в Україну, що відображаються в статистиці платіжного балансу [Електронний ресурс] / Національний банк України – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/Ogl_grosh_perekaz.pdf

9. Малиновська О. А. Політика сусідніх країн щодо співвітчизників як інструмент поповнення людських ресурсів: виклики та уроки для України / О. А. Малиновська // Стратегічні пріоритети. – №3(28). – 2013. – С.138 -146.

10. Гнатюк Т. О. Добровільна зворотна міграція: досвід країн ЄС та перспективи України / Т. О. Гнатюк // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер: Політологія. – 2011. – Т. 175, Вип.163. – С. 22-25.

11. Проект угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>

12. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] / Міграційна статистика в Україні та шляхи її удосконалення. Аналітична записка. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1694/>

13. Чехович С. Б. Юридичні аспекти міграційних процесів в Україні / Чехович С.Б. – К., 2001. – 288 с.

14. Чумак В. Завдання і виклики міграційної політики України / В. Чумак, П. Казьмеркевіч, А. Стародуб, О. Сушко // Реформи у міграційній сфері: українські потреби та польський досвід. – К. : Ін-т Євро-Атлант. співроб., 2010. – 40 с.

REFERENCES

1. Dok. OON A/CN.4/SER.A/1993/Add.1 // *Ezhehodnyk komysyy mezhdunarodnoho prava.* – Т. 2. New-York; Zheneva: OON, 1993, no. 32, pp. 254–259.

2. Bezzub I. *Ukrainske zarobitchanstvo: stari problemy ta novi vyklyky* [Ukrainian labor: old problems and new challenges], Retrieved from: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1735:ukrajinske-zarobitchanstvo-stari-problemi-ta-novi-iklyki&catid=8&Itemid=3506 [in Ukrainian].

3. Kapitan, V. (2012). *Trudova mihratsiia yak aspekt problemy zainiatosti v Ukraini* [Labor migration as an aspect of employment in Ukraine], *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, no. 32, pp. 474-481. [in Ukrainian].

4. *Yevropeiska konventsiia pro pravovyi status trudiashchykh-mihrantiv: ratyfikovana z zasterezhenniam Zakonom no. 755-V (755-16)* [European Convention on the Legal Status of Migrant Workers: ratified with a reservation by the law no. 755-V (755-16)] (accessed (12.03.2017), Retrieved from: <http://iom.org.ua/ua/legislation-ukr/migration-related-legislation-ukr/workers-and-members-of-their-families.html>. [in Ukrainian].

5. *Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy «Mihratsiinyi rukh naseleunia»* [State Statistics Service of Ukraine "Migration movement of the population"], Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

6. Astakhova, O.V. (2012). *Trudova mihratsiia ta yii sotsialno - ekonomichni naslidky* [Labor migration and its socio-economic implications]. Retrieved from:<http://ndl-sd.ipk-dszu.kiev.ua/wp-content/uploads/2012/12/Trudova-mihratsiia.pdf> [in Ukrainian].

7. Bilokudria, A. V. (2013). *Problemy zainiatosti ta vidtvorennia robochoi syly v Ukraini* [Problems of employment and reproduction of labor force in Ukraine], *Upravlinnia rozvytkom*, 14 (154), 42-45. [in Ukrainian].

8. *Ohliad pryvatnykh hroshovykh perekaziv v Ukrainu, shcho vidobrazhaiutsia v statystytsi platizhnoho balansu* [Overview of private money transfers to Ukraine, reflected in the balance of payments statistics], National Bank of Ukraine, Retrieved from: http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/Ogl_grosh_perekaz.pdf [in Ukrainian].

9. Malynovska, O. A. (2013). *Polityka susidnikh krain shchodo spivvitchyzykiv yak instrument popovnennia liudskykh resursiv: vyklyky ta uroky dlia Ukrainy* [The policy of neighboring countries on compatriots as a tool for replenishing human resources: challenges and lessons for Ukraine], *Stratehichni priorytety*, no.3(28), pp.138 -146. [in Ukrainian].

10. Hnatiuk, T. O. (2011). *Dobrovilna zvorotna mihratsiia: dosvid krain YeS ta perspektyvy Ukrainy* [Voluntary return migration: experience of EU countries and Ukraine's prospects], *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly*. Ser: Politolohiia, 163, pp. 22-25. [in Ukrainian].

11. *Proekt uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom i yoho derzhavamy-chlenamy* [Draft Association Agreement between Ukraine and the European Union and its member states], Retrieved from: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219> [in Ukrainian].

12. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Mihratsiina statystyka v Ukraini ta shliakhy yii udoskonalennia. Analychna zapyska*. [Migration statistics in Ukraine and ways to improve it. Analytical note.], Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1694/> [in Ukrainian].

13. Chekhovych, S. B. (2001). *Yurydychni aspekty mihratsiinykh protsesiv v Ukraini* [Legal aspects of migration processes in Ukraine], Kiev. [in Ukrainian].

14. Chumak, V. (2010). *Zavdannia i vyklyky mihratsiinoi polityky Ukrainy* [Challenges and Challenges of Ukraine's Migration Policy], *Reformy u mihratsiinii sferi: ukrainski potreby ta polskiy dosvid*, Kiev: In-t Yevro-Atlant spivrobitnictva, P. 40. [in Ukrainian].